

Metafizyka Arystotelesa u podstaw kultury filozoficznej

Sprawozdanie z XIX Międzynarodowego Sympozjum Metafizycznego

Metafizyka Arystotelesa u podstaw kultury filozoficznej to tytuł już XIX sympozjum metafizycznego, które odbyło się w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim 1 grudnia 2016 r. Zostało zorganizowane przez Katedrę Metafizyki KUL, Katedrę Filozofii Prawa i Praw Człowieka KUL oraz Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu w 2400. rocznicę urodzin Stagiryty. Obrady odbyły się w trzech sesjach, zatytułowanych kolejno: *Metafizyka jako filozofia pierwsza*, *Metafizyka Arystotelesa w interpretacjach*, *Metafizyka człowieka i ludzkiego działania*. Prelegenci przybyli z takich ośrodków naukowych, jak: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Akademia Ignatianum, także z Niemiec (Theologische Fakultät, Paderborn) oraz z Finlandii (Helsinki).

W części pierwszej, mającej charakter sesji międzynarodowej, dyskutowano nad metafizyką jako filozofią pierwszą. Ks. prof. Andrzej Maryniarczyk (*Metafizyka Arystotelesa – uniwersalny paradygmat filozofii*) wskazał trzy zagadnienia, które stanowią podstawę potraktowania metafizyki Arystotelesa jak „uniwersalnego paradygmatu filozofii”: specyfika poznania filozoficznego, przedmiot filozofii oraz teoria sylogizmu naukowego. Greckie terminy *episteme*, *theorein* oraz *to on he on*, zaznaczał, charakteryzują typ poznania *stricte* filozoficznego, które określił Stagiryta. Odróżnia się ono od poznania w naukach szczegółowych dorzeczością, kontemplatywnością, poszukiwaniem koniecznych elementów bytu czy ostatecznych przyczyn. Prelegent podkreślał wielokrotnie, że przedmiotem arystotelesowskiej metafizyki jest substancja, więcej, że prawdziwa filozofia ma za przedmiot właśnie substancję. Teoria sylogizmu to natomiast narzędzie usprawniania rozumowania, porządkowania zdobytej wiedzy w system wiedzy pewnej i koniecznej. Te trzy kwestie uznał za uniwersalny projekt „uprawiania filozofii”, która z natury winna być autonomiczna, mądrościowa, prawdziwa i maksymalistyczna. Prof. Włodzimierz Dłubacz (*Odkrycie przyczyny celowej – punktem zwrotnym w wyjaśnianiu rzeczywistości*) szczegółowiej omówił rolę, związanego z mądrościowością filozofii,

wyjaśniania przyczynowego. Po zarysowaniu tendencji do poszukiwania ostatecznych przyczyn u pierwszych filozofów, skoncentrował się na funkcji przyczyny celowej. Poprzednicy Arystotelesa znali cztery przyczyny, nie byli jednak, jak podkreślał, w pełni świadomi ich roli. Zestawienie przyczyn, uwyrażnienie i wskazanie doniosłości przyczyny celowej to zasługa Arystotelesa i przełom w wyjaśnianiu rzeczywistości, ponieważ przyczyna celowa umożliwia nie tylko rozumienie działania pozostałych, ale nadto prowadzi do odkrycia transcendentnej przyczyny ruchu, będącej motywem ruchu w całym kosmosie. W tej filozofii-metafizyce, podsumowywał, afirmuje się bytowy pluralizm, bytowe złożenia, ruch i zmianę, przyczynowość oraz cel. Kolejny prelegent, prof. Piotr Mazur (*Teoria aktu i możliwości – narzędziem wyjaśniania powstawania bytów żywych i ich działania*), podjął zagadnienie doniosłości oraz aktualności teorii aktu i możliwości w wyjaśnianiu dynamizmu bytów. Bez tej teorii, akcentował, trudno wyjaśnić zjawisko zmiany substancjalnej, przypadłościowej, działanie bytów, a także rozumienie innych złożań bytowych. Zdaniem prof. Mazura teoria ta ma charakter przedmiotowy (przy omawianiu dynamizmu) oraz metapredmiotowy (przy opisie złożań). Jest teorią syntetyzującą całość rozumienia filozoficznego rzeczywistości. Zagadnienie dynamizmu, lecz w kontekście fizyki, kontynuował dr Rudolf Larenz (*Substancja i dynamizm: dwa elementy arystotelesowsko-tomistycznej filozofii przyrody w matematycznym ufundowaniu fizyki*). Nawiązując do rewolucji naukowej z XVII w., ukazał współczesny brak jedności pomiędzy fizyką eksperymentalną a teoretyczną. Analizując związek matematyki ze światem materialnym, wskazał na skłonności fizyków teoretycznych do mylenia substancji z jej właściwościami, a dynamiki praw natury ze wzorami matematycznymi. Ostatni wykład tej części sympozjum – stało się tak pewnie ze względu na osobę prelegenta – wyprzedził problematykę z zakresu filozofii praktycznej, będącej przedmiotem części trzeciej. Prof. Berthold Wald (*Roztropność. Podstawa praktycznej mądrości w ujęciu Arystotelesa*) analizował roztropność jako fundamentalne pojęcie tego działu filozofii. Arystoteles, jak zaznaczał, odszedł od platońskiej teorii cnót, co widoczne jest w odróżnieniu roztropności od mądrości oraz wiedzy praktycznej od wytwórczej. Powiązał on roztropność z prawdą praktyczną, a dalej roztropność z wszystkimi cnotami etycznymi. Podkreślał, że właściwym polem uchwycenia specyfiki tej cnoty jest teoria ludzkiego działania i oparta na niej teorii ludzkiej moralności.

W części drugiej, mającej charakter ogólnopolski, reflektowano nad interpretacjami *Metafizyki* Arystotelesa. Dr hab. Monika Komsta

(*Arystoteles w pierwszych komentarzach – Aleksandra z Afrodyzji i Temistiusza*) ukazała pluralizm w komentowaniu myśli Stagiryty. Dla Aleksandra Stagiryta był niekwestionowanym autorytetem w dziedzinie filozofii, a jedynym uprawnionym filozofowaniem – tłumaczenie jego doktryny. Zgoła inne było podejście Temistiusza. Ten nie traktował jej jako jedynie prawdziwej nauki, więcej, polemizował tak z Filozofem, jak i z innymi jego komentatorami. Kolejny prelegent, prof. Artur Andrzejuk, przedstawił Tomaszową interpretację myśli Stagiryty (*Arystoteles w interpretacji św. Tomasza z Akwinu*). Na wstępie zaznaczył, że św. Tomasz nie tyle interpretował pisma Arystotelesa, co czynił je punktem wyjścia i podstawą własnej doktryny. To właśnie jest przyczyną trudności – wskazanie poszukiwanej interpretacji zależy od współczesnego odczytania myśli samego Akwinaty. Ostatecznie, zdaniem prof. Andrzejuka, św. Tomasz interpretował Arystotelesa w duchu egzystencjalnym, ale w sposób dopuszczalny przez teksty, bez zniekształcania Arystotelesa, przy jednoczesnym odróżnianiu interpretacji jego tekstów od własnej doktryny. O współczesnych badaniach nad pismami Arystotelesa mówił z kolei prof. Marian Wesoły (*Wokół nowszych studiów nad „Metafizyką” Arystotelesa*) oraz dr Paweł Bleja (*O współczesnych zainteresowaniach filozofią Arystotelesa*). Pierwszy z prelegentów, nawiązując do nowej krytycznej edycji *Metafizyki*, wyliczył szereg nowych ustaleń w dziedzinie badań nad spuścizną Stagiryty: redaktorem jego ksiąg był Eudemos z Rodos, nie zaś Andronikos; tytuł *Metafizyka* oznaczał nie tyle następowanie po księgach fizycznych, co raczej porządek poznawczy w dziedzinie poszukiwanej „filozofii pierwszej”; dociekaną dziedziną w księgach *Metafizyki* nie była ontologia, teologia czy onto-teologia, ale teoria principiów. Drugi z prelegentów wykazał powszechną, wbrew obiegowym opiniom, obecność myśli Arystotelesa w kulturze XX w.: polska szkoła logiki (Twardowski, Łukasiewicz, Leśniewski), filozofia Heideggera (alternatywność), filozofia praktyczna (Anscombe, MacIntyre), angielska filozofia analityczna (Moore, Ryle, Strawson), tzw. nowa retoryka (Perelman, Viehweg) czy nauki ścisłe (Prigogine, Thorn). Książd prof. Tadeusz Biesaga, pozostając w kontekście współczesności i nowych interpretacji, podjął zagadnienie renesansu etyki cnót (*Współczesny renesans Arystotelesa etyki cnót*). Wyróżniwszy okresy dominacji lub rugowania etyki cnót i opisał obecną sytuację w dziedzinie filozofii moralności, ukazał współczesne sformułowania etyki cnót jako teorie pretendujące do pokonania ograniczeń deontologizmu, utylitaryzmu czy konsekwencjalizmu. Współczesna etyka cnót stanowi jednak, jak wykazywał, nurt zróżnicowany,

w którym myśl klasyczna, mimo swej obecności, bywa zniekształcana wpływem rozmaitych filozoficznych rozstrzygnięć.

Ostatnia, trzecia część sympozjum, dotycząca metafizyki człowieka i ludzkiego działania, miała charakter lokalny – prelegentami byli gospodarze sympozjum. Dr hab. Arkadiusz Gudaniec (*Ludzka natura podstawą rozumnego działania*) wskazał na doniosłość kategorii natury w filozofii Stagiryty. Jest ona czynnikiem wyjaśniającym specyfikę ludzkiego bytu, jest zasadą ludzkich działań. W tym kontekście prelegent podkreślał, że dusza w myśli Arystotelesa ma naturalistyczny rodowód – jest pochodzącą wyłącznie z natury wewnętrzną zasadą życia oraz formą i pierwszym aktem ciała organicznego. Przy wyjaśnianiu istoty rozumu Arystoteles musiał jednak przyjąć istnienie duszy niepochodzącej z natury władzy intelektu, którą nazwał nieśmiertelną, boską cząstką w człowieku. I to Arkadiusz Gudaniec uznał za istotne – Arystoteles stwierdził ten fakt, nie potrafiąc go wyjaśnić. Pozostając wierny faktom, uznał, że natura – jako przedmiot empirii – nie wystarcza do wyjaśnienia człowieka i jego rozumnego działania. W człowieku przenikają się elementy cielesne i niecielesne. Kolejny prelegent, dr hab. Zbigniew Pańpuch, podjął problematykę nabudowaną już na antropologii – zagadnienie ludzkiego działania (*Aretologia Arystotelesa – podstawą budowania etyki i polityki*). Nawiązując do wykładu prof. Walda, ukazał, jak aretologia Arystotelesa różni się od aretologii Platona. Podkreślał, że w koncepcji Stagiryty cnoty są sposobami spełniania się człowieka. Istotnym polem spełniania się człowieka, zgodnie z myślą Stagiryty, jest również dziedzina życia społecznego i dlatego, akcentował Zbigniew Pańpuch, Arystoteles dużo uwagi poświęcił cnotom społecznym. Także życie polityczne i tylko wtedy staje się drogą do spełnienia człowieka oraz wspólnoty, gdy jest oparte na cnocie. Ostatni wykład był już swoistym zwieńczeniem obrad. Prof. Piotr Jaroszyński ukazał myśl Arystotelesa jako fundament światowej kultury (*Arystoteles – twórca podstaw intelektualnej kultury świata*). Arystoteles wyróżniając trzy podstawowe obszary ludzkiego życia osobowego – *theoria, praxis, poiesis* – wskazał trzy kierunki działalności intelektu jako *orthos logos*. Podział ten, zdaniem prelegenta, będący odczytaniem rzeczywistości i z tej racji posiadający uniwersalny charakter, ukazuje podstawy kultury intelektualnej. W tym to sensie należy Arystotelesa uznać za twórcę podstaw kultury intelektualnej.

Całość obrad została zamknięta wystąpieniem ks. prof. Andrzeja Maryniarczyka, który jednocześnie zapowiedział kolejne, już XX sympozjum metafizyczne. Naukowej debacie towarzyszyła sesja

plakatowa pt. *Główne problemy metafizyki Arystotelesa*, a także ilościowa wystawa. Nie zabrakło, jak zresztą co roku, przedstawicieli lokalnych wydawnictw, dzięki czemu można było zapoznać się i zakupić najnowsze publikacje. I jeszcze jedna cenna, długoletnia już inicjatywa, oprócz kawiarenki – teczki sympozjalne, dobrze zaopatrzone i dostępne dla szerszego grona uczestników sympozjum! Jedno, jak się wydaje, wciąż rodzi niedosyt – dyskusje, zbyt krótkie. Możliwe, że XX sympozjum okraszone zostanie bogatszą dysputą...

Ks. Michał Adamczyk